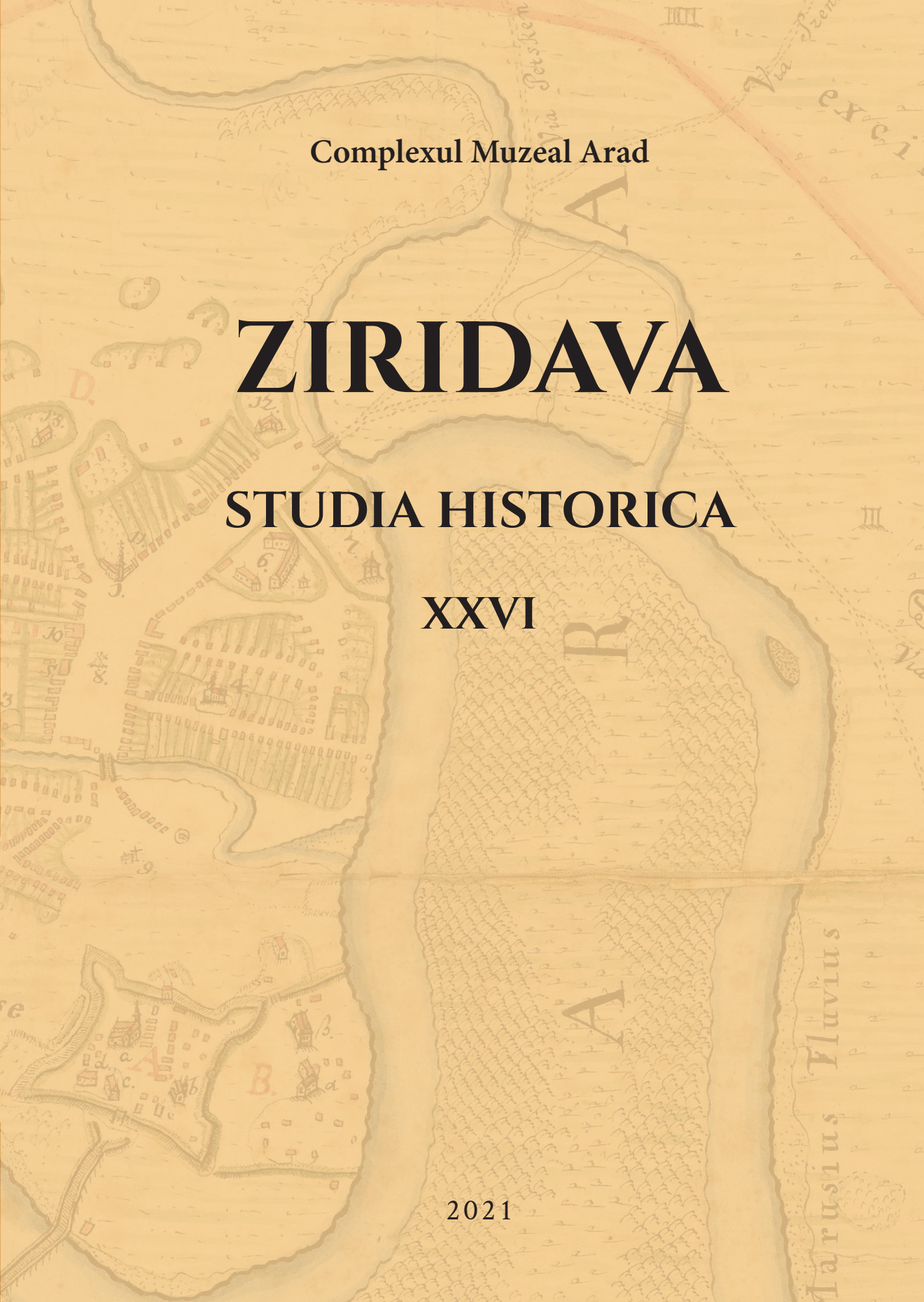

A historical map of Arad, Romania, showing the city's layout, the Tisza River, and surrounding areas. The map is in a sepia tone with various labels in Latin and Hungarian. The city is depicted with numerous buildings and fortifications. The Tisza River is shown flowing through the city and surrounding areas. The map is titled 'Complexul Muzeal Arad' at the top.

Complexul Muzeal Arad

ZIRIDAVA

STUDIA HISTORICA

XXVI

2021

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVI

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVI

Editura MEGA | Cluj-Napoca | 2021

**Proiect editorial coordonat de Complexul Muzeal Arad
și susținut financiar de Consiliul Județean Arad**

Consiliul de redacție:

Redactori: SORIN OVIDIU BULBOACĂ, FELICIA ANETA OARCEA

Secretari de redacție: IOAN PAUL COLTA, ANIKÓ WITMAN, ADRIANA PANTAZI

Consiliul științific:

JOSEF WOLF, Institutul pentru Istoria și Geografia Regională a Șvabilor Dunăreni, Tübingen, Germania; OVIDIU PECICAN, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; MIRCEA MĂRAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia; ANDREEA EMBER, Centre des Monuments Nationaux, France; EUSEBIU NARAI, Universitatea de Vest Timișoara; ANDREI FLORIN SORA, Universitatea din București, Societatea de Științe Istorice din România; LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București; CORNELIU PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad; ANDREI ANDÓ, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; MARIUS IOAN GREC, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad; DORU SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad; DUMITRU TOMONI, Societatea de Științe Istorice din România.

*In Romania, the periodical can be obtained through subscription or exchange,
sent as post shipment, from Museum Arad, Arad, Piata G. Enescu 1, 310131, Romania.
Tel. 0040-257-281847.*

ZIRIDAVA. STUDIA HISTORICA

Any correspondence will be sent to the editor:

MUSEUM ARAD

Piata George Enescu 1, 310131 Arad, RO

e-mail: office@museumarad.ro

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

Persoane de contact:

Dr. Sorin Ovidiu Bulboacă: sorin_bulboaca@yahoo.com

Dr. Felicia Aneta Oarcea: felly_oarcea@yahoo.com

Dr. Ioan Paul Colta: colta86@gmail.com

ISSN 1224-7316

Copertă: CĂLIN MAN

Tehnoredactare: IOAN DOREL RADU

Editura Mega | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

- 9 **Cuvânt înainte**
- 11 **SORIN OVIDIU BULBOACĂ**
O familie nobiliară românească din comitatul Zarandului – Moga de Hălmagiu (sec. XV–XVI)
A Romanian noble family from the Zarand County – Moga from Hălmagiu (15th–16th centuries)
- 23 **ELENA RODICA COLTA**
Franciscanii și cultura occidentală în vestul României. Biblioteci în mișcare
The Franciscans and occidental culture in western Romania. Libraries on the move
- 43 **AUGUSTIN MUREȘAN**
Stema familiei Huniade pe unele arbalete din secolul al XV-lea. Noi date
The Coat of arms of Huniade family on some crossbows from the 15th century. New data
- 57 **ANDREEA EMBER**
Un chateau d'architecture classique – Le Chateau de la Maisons sur Seine
A classic architecture castle – Castle of Maisons sur Seine
- 83 **OVIDIU PECICAN**
Letopisețul Cantacuzinesc și Cronica lui Matei Basarab
The Cantacuzino's Family Chronicle and The Chronicle of Matei Basarab
- 97 **VASILE MĂRCULEȚ, IOAN MĂRCULEȚ**
Organizarea administrativ-revoluționară românească a scaunelor Mediaș și Sighișoara în 1848-1849
The Romanian administrative-revolutionary organization of the Mediaș and Sighișoara chairs in 1848–1849

- 117 **DANIELA DETEȘAN**
 Testamente feminine din districtul Năsăud
Female testaments from Năsăud district
- 137 **ANDREI ANDÓ**
 Presa imigrației româno-maghiare în America
Romanian-Hungarian immigration press in America
- 155 **MIHAI-OCTAVIAN GROZA**
 O viață închinată învățământului românesc transilvănean. Contribuții
 privind biografia profesorului Tit Liviu Blaga (1881–1916)
*A life dedicated to the Transylvanian Romanian education. Contributions
 regarding the biography of professor Tit Liviu Blaga (1881–1916)*
- 165 **FELICIA ANETA OARCEA**
 Elite intelectuale ale generației Marii Uniri. Episoade din istoria
 familiilor Robu și Coțioi
*Intellectual elites of the Great Union generation. Scenes from the history of
 Robu and Coțioi families*
- 179 **MELINDA MITU**
 Obiecte propagandistice din timpul Marelui Război în colecțiile
 Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei
*Propagandistic objects from the Great War held in the collections of the
 National History Museum of Transylvania*
- 189 **MIRCEA MĂRAN**
 Românii din Iasenova
The Romanians from Iasenova
- 197 **MARIN POP**
 Participarea organizației Partidului Național Român din județul Arad
 la alegerile parlamentare din noiembrie 1919 și iunie 1920
*Participation of the organization of Romanian National Party from Arad
 county in the parliamentary elections of November 1919 and June 1920*
- 225 **EUSEBIU NARAI**
 Participarea Ripensiei la competițiile fotbalistice interne (1928–1931)
Participation of the Ripensia team in the internal football competitions (1928–1931)
- 257 **IONELA SIMONA MIRCEA**
 Direcții de acțiune ale Camerei de Comerț și Industrie Alba în perioada
 1928–1934, reflectate în rapoartele de activitate din 1933–1934
*Direction of action of the Alba Chamber of Commerce and Industry during
 1928–1934, reflected in activity reports from 1933–1934*

- 275 **MIRCEA BARON**
Prizonieri de război sovietici utilizați în activitatea productivă din Valea Jiului
Soviet prisoners of war used in production in the Jiu Valley
- 297 **LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS**
O sută de ani de la instituirea stemei Regatului României (1921–2021)
One hundred yers since the establishment of the establishment of the coat of arms of the Kingdom of Romania (1921–2021)
- 309 **IOAN PAUL COLTA**
Recenzie – Japonisme in the Austro-Hungarian Monarchy

O viață închinată învățământului românesc transilvănean. Contribuții privind biografia profesorului Tit Liviu Blaga (1881–1916)

A life dedicated to the Transylvanian Romanian education. Contributions regarding the biography of professor Tit Liviu Blaga (1881–1916)

MIHAI-OCTAVIAN GROZA*

Abstract: The beginning of the 20th century allowed the assertion of a new generation of teachers who contributed to the modernization of Romanian education in Transylvania. Among the representatives of this generation was Professor Tit Liviu Blaga (1881–1916), professor of physics and mathematics at the „Andrei Șaguna” Orthodox High School in Brașov. Through the innovative pedagogical methods used, the accessible language, but also through the textbooks published in Romanian, Professor Tit Liviu Blaga managed to train a series of specialists and scientists, professors and members of the Romanian Academy, involved in cultural, scientific, social life and even politics of the interwar period. Our approach aims to bring in front of the academic community and the reading public a contribution to the knowledge of the life and activity of this teacher who dedicated his life to Romanian education in Transylvania. In the pages of this study can be found a series of information about the family of Professor Tit Liviu Blaga, his intellectual background, teaching and cultural activity, all complemented by information provided by the memoirs of his brother, the poet and philosopher Lucian Blaga, but also of the memoirs of some former students (like D. D. Roșca, Emil Pop, Valeriu Bologa and Victor Muntean).

Keywords: Transylvania, professor, education, pedagogy, publication.

* Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Profesor, Liceul German Sebeș, grozamihai@ymail.com.

Un vechi aforism, atribuit de regulă omului politic Mustafa Kemal Atatürk, părintele Turciei moderne, compară viața și activitatea unui dascăl cu o lumânare; în vreme ce lumânarea arde și se topește oferind omului lumină și căldură, un profesor se mistuie pe sine pentru a lumina drumul spre viață al tinerelor generații. Deși în zilele noastre, în era digitală, pentru unii dascăli, tâlcul acestei comparații nu mai este de actualitate, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor aceasta avea rol de normă, învățătorii și profesorii români fiind considerați „apostolii” și „luminătorii” neamului. Un adevărat apostol al neamului a fost și reputatul profesor Tit Liviu Blaga (1881–1916), titular al catedrei de fizică și matematică a Liceului Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov, un pedagog în adevăratul sens al cuvântului, care a reușit performanța schimbării mentalităților în ceea ce privește procesul educațional de la începutul secolului al XX-lea. Din nefericire, viața și activitatea acestui dascăl de seamă al școlii românești transilvănene au rămas învăluite într-un con de umbră, fapt datorat atât penuriei de surse documentare care ridică piedici serioase în calea inițierii unui demers recuperativ exhaustiv, cât și prestigiului de care s-a bucurat fratele său, poetul și filosoful Lucian Blaga (1895–1961). Acesta din urmă, în mod automat, a așezat cunoașterea activității fraților Blaga într-un plan secund, ceea ce nu înseamnă că aceștia au jucat un rol mai puțin important în viața culturală și politică a Transilvaniei (dacă juristul Lionel Blaga s-a regăsit în prima linie a luptei naționale în toamna și iarna anului 1918, în calitatea lui de primar al orașului Sebeș și de delegat ales al cercului electoral Sebeșul-Săsesc pentru Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia¹, profesorul Tit Liviu Blaga s-a remarcat prin activitatea și manualele școlare publicate, manuale utilizate în epocă, preluate inclusiv de cele două universități din Regatul României).

Demersul nostru, impulsionat de descoperirea unor fragmente memorialistice inedite referitoare la viața și activitatea profesorului Tit Liviu Blaga, păstrate în arhiva Casei Memoriale „Lucian Blaga” Lancrăm, și-a propus colectarea și sistematizarea frânturilor de informații existente în vederea realizării unei contribuții la cunoașterea biografiei acestui ilustru slujitor al învățământului românesc transilvănean.

Ivit pe lume într-o zi de toamnă, pe vremea când vechii locuitori ai satului Lancrăm începeau culesul viilor, Tit Liviu Blaga a fost primul băiat

¹ Mihai-Octavian Groza, Iuliu-Marius Morariu, Gabriela-Margareta Nisipeanu, Claudia Fechete, *Sebeșul și Marea Unire: memorii, acte și documente*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, pp. 28, 30; Mihai-Octavian Groza, *Delegații Sebeșului la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918: reconstituiri biografice*, în Marius Câmpeanu (coordonator) „Centenarul Unirii 1918–2018. Maramureșul înainte și după Marea Unire a românilor”, Editura Eurotip, Baia Mare, 2019, p. 163.

născut în familia preotului Isidor și Ana Blaga, familie înrudită cu cele mai importante spițe ale comunității românești care viețuiau pe teritoriul fostului scaun săsesc al Sebeșului (familiile Moga, Pavel, Bena etc.). Și-a început formația intelectuală pe plan local, la Sebeș, în cadrul vestitei școli germane², de unde a plecat la Brașov pentru a urma cursurile Liceului Ortodox „Andrei Șaguna”, instituție condusă la vremea respectivă de unchiul său, profesorul și protopopul Iosif Blaga³. După absolvirea acestei școli, probabil inspirat de atmosfera casei părintești, care găzduia adesea întâlnirile preotului Isidor Blaga cu intelighenția Lancrămului și Sebeșului, tânărul Tit Liviu Blaga s-a orientat spre Facultatea de Filosofie a Universității din Budapesta. După o perioadă de reflecție și de reorientare spre științele exacte, a luat decizia să urmeze studiile de fizică și matematică în cadrul Universității din Berlin, studii finalizate în anul 1905⁴.

Referitor la anii adolescenței, petrecuți de Tit Liviu Blaga în casa părintească din Lancrăm, mai tânărul său frate, Lucian Blaga, avea să consemneze în *Hronicul și cântecul vârstelor* faptul că aceștia au stat sub semnul studiului și al marilor acumulări, viitorul profesor petrecându-și timpul fie sub „[...] dudul din ogradă”, printre „[...] carnete pline de cifre și formule”, studiind matematica și fizica, obiectele care aveau să-i aducă viitoarea consacrare, fie în compania amicului său Alexe (n. n. Alexe Henegariu)⁵, un tânăr membru al mișcării socialiste din Moscova, discutând despre „[...] ideile lui Marx [...] dar mai mult dintr-un interes filosofic, decât politic”. Pe lângă acestea, la baza formării tânărului Tit Liviu Blaga, cu siguranță, au stat și numeroasele dezbateri provocate de tatăl său, preotul Isidor Blaga, cunoscut în epocă pentru preocupările sale intelectuale. Majoritatea dezbaterilor, conform mărturiei lăsate de Lucian Blaga, s-au purtat în jurul articolelor și ideilor promovate

² Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018, p. 29.

³ Mihai-Octavian Groza, Iuliu-Marius Morariu, *Contribuții privind participarea familiei Blaga la Primul Război Mondial și implicarea în realizarea Marii Uniri*, în „Pașii Profetului”, XXXIX, 2019, pp. 34–34.

⁴ Eugeniu Nistor, *Lucian Blaga-obârșiile și „anii de ucenicie”*, în „Caietele Blaga”, XXXIX, 2019, p. 17.

⁵ Alexe Henegariu (1880–1961) a fost un personaj controversat în epocă, a cărui biografie și rol jucat în timpul evenimentelor revoluționare din Rusia anilor 1917–1918 nu sunt pe deplin cunoscute. Absolvent al Academiei de Arte Grafice din Viena, acesta a ajuns să ocupe, în anul 1920, poziția de consul la Sankt Petersburg, în același an fiind arestat și expulzat din Rusia. Reîntors în România, s-a stabilit la București, unde a deținut un atelier foto, în anul 1946 fiind arestat și judecat în lotul Istrate Micescu (Octavian Roske (coordonator), *Mecanisme represive în România (1945–1989). Dicționar biografic H-L*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004, p. 80).

de Nicolae Iorga în paginile revistei „Sămănătorul”, intensitatea acestora inspirând sau atrăgând atenția și celorlalți membri ai familiei⁶.

Reîntors în Transilvania după finalizarea studiilor universitare, Tit Liviu Blaga a optat pentru o carieră în domeniul învățământului, fiind acceptat ca profesor al prestigiosului Liceu Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov⁷, instituție fondată la jumătatea secolului al XIX-lea de vrednicul de pomenire ierarh Andrei Șaguna, în cadrul căreia s-au format majoritatea fraților săi. S-a reîntors, astfel, „acasă”, la școala pe care a absolvit-o câțiva ani mai devreme, de data aceasta din postura de profesor, de luminător al elevilor săi, poziție asumată cu seriozitate și responsabilitate vreme de 11 ani.

Atipic pentru vremurile sale, profesorul Tit Liviu Blaga nu s-a limitat la simpla transmitere de cunoștințe, ci a căutat mereu să prezinte în fața elevilor săi noile metode de studiere a științelor exacte, îndeosebi a fizicii, având ca bază experimentele realizate în laboratorul creat alături de colegul și prietenul său, profesorul Aurel Ciortea⁸; toate acestea, îmbinate cu elocvența și talentul său pedagogic remarcat de toți colegii și elevii săi. Dincolo de munca la catedră, profesorul Tit Liviu Blaga s-a preocupat și de elaborarea unor manuale școlare, în limba română, menite să înlocuiască învechitele manuale publicate în limba maghiară. Astfel, au luat naștere manualele *Fizica pentru școalele secundare* și *Fizica și chimia pentru școalele populare*, lucrări publicate în anul 1908, la Brașov, alături de cele două volume ale *Cursului de fizică experimentală (cu supliment de geografie și astronomie) pentru clasele superioare ale școlilor secundare*, publicate între anii 1911 și 1913, alături de colegul său, profesorul Aurel Ciortea. Apreciate de elevii, profesorii și specialiștii vremii, manualele publicate de profesorul Tit Liviu Blaga au fost considerate în epocă adevărate „monumente” științifice și pedagogice, fiind utilizate inclusiv de studenții care aprofundau științele exacte în cadrul universităților din Iași și București⁹.

În completarea manualelor sale, accesibile doar publicului specializat, „inițiat”, profesorul Tit Liviu Blaga a scris și publicat o serie de studii și articole, prin intermediul cărora a încercat să promoveze știința în rândul populației transilvănene. Utilizând un limbaj colocvial, accesibil tuturor cititorilor,

⁶ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Editura Tineretului, București, 1965, pp. 66–68.

⁷ Rodica Groza, Mihai-Octavian Groza, Elena Damian, *Dicționar: 100 de personalități sebeșene*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018, p. 26.

⁸ *** , *Profesorul Tit Liviu Blaga*, în „Foaia Poporului”, an XXIV, nr. 34, 1916, p. 1.

⁹ Cristina Tănase, Ionuț Tănase, Școala în timpul Primului Război Mondial. Studiu de caz: școalele centrale greco-orientale române din Brașov, în „Țara Bârsei”, VIII, Brașov, 2009, p. 209; Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, p. 31; Nicolae Dumbrăvescu, Mădălina Mărginean, *Din ziarul profesorului Aurel Ciortea*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018, p. 15; Eugeniu Nistor, *Lucian Blaga-biografie și destin*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2019, p. 12.

studiile și articolele sale au fost găzduite de cele mai importante publicații românești din Transilvania, precum „Gazeta de Transilvania”, „Școala și familia”, „Libertatea”, „Foaie interesantă”, „Românul” sau „Luceafărul” (ultima fiind editată de studenții români ai Universității din Budapesta)¹⁰.

Munca la catedră, cercetarea și activitatea publicistică, dublate de rolul de cap al propriei familii (a fost căsătorit cu Malvina, fiica notarului din Orăștie), l-au împiedicat pe profesorul Tit Liviu Blaga să se ocupe îndeaproape de parcursul școlar al fraților săi mai mici, elevi ai Liceului Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov, această grijă fiind asumată de directorul Iosif Blaga. Cu toate acestea, din umbră, fratele mai mare, a căutat mereu să le ofere tinerilor Longin, Liciniu și Lucian Blaga propriul său model de viață și de conduită profesională, încercând să le insuflă și orientarea spre anumite domenii de activitate. Acest aspect este dovedit chiar de Lucian Blaga care, în amintirile consemnate în *Hronicul și cântecul vârstelor*, pomenește faptul că profesorul Tit Liviu Blaga, care i-a fost și diriginte pe parcursul ultimelor trei clase de liceu (1911–1914), a încercat să-l orienteze spre științele exacte: „[...] Fratele meu Liviu [...] încerca să mă îndrume spre inginerie [...] dar nu ne înțelegeam”¹¹. În fața acestei „neînțelegeri”, cel care a cedat primul a fost mai înțeleptul și experimentatul profesor Tit Liviu Blaga care a înțeles cât de important este ca fratele său mai tânăr să dea frâu liber „[...] înclinărilor sale firești”, adică pasiunii pentru filosofie. Astfel, deși urmas cursurile unei facultăți de filosofie, acesta nu s-a simțit vrednic să acorde sfaturi fratelui său în ceea ce privește intenția acestuia de a urma studiile universitare de filosofie la Jena, ci l-a îndemnat să caute sfatul profesorului Onisifor Ghibu, profesor de pedagogie la Seminarul Teologic-Pedagogic „Andreian” din Sibiu și inspector al școlilor românești din Transilvania. Înarmat cu scrisoarea fratelui său, profesorul Tit Liviu Blaga, în care erau consemnate următoarele rânduri: „[...] Dragă Ghibu, iartă-mă că te deranjez, dar trebuie să fac apel la prietenescul tău sprijin. Fratele meu, Lucian, care îți aduce aceste rânduri, a terminat de curând liceul din Brașov, și-a luat bacalaureatul și are dorința foarte aprinsă să studieze filosofie, la Jena, ca să asculte pe profesorul Euken¹². Eu nu mă pricep la filosofie și nu pot să-i dau niciun sfat. L-am trimis la tine, fiindcă tu ești dintre elevii lui Euken și poți să-i dai o îndrumare ce să facă”¹³. Lucian Blaga a ajuns la Sibiu unde l-a întâlnit pe Onisifor Ghibu, personalitate care avea să-i orienteze unele lecturi filosofice și să-l ajute să-și completeze cunoștințele în acest domeniu al cunoașterii.

¹⁰ Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, pp. 32–34.

¹¹ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 138.

¹² Cu referire la filosoful și profesorul Rudolf Christian Eucken.

¹³ Onisifor Ghibu, *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 277.

Însemnările profesorului Onisifor Ghibu ne relevă și prețuirea pe care acesta i-a purtat-o profesorului Tit Liviu Blaga, cunoscut pentru preocupările sale intelectuale, acesta fiind prezentat în următorii termeni: „[...] Tit Liviu Blaga era un excelent profesor de fizică de la liceul din Brașov. Eram în legături oarecum de prietenie cu el. Nu de o prietenie deosebit de apropiată, fiind în orașe deosebite, dar ne simțeam a fi amândoi pe aceeași linie, prin cultura noastră și printr-o afinitate sufletească indefinibilă”¹⁴.

Din nefericire, în anul 1916, în plină forță creatoare, la doar 35 de ani, destinul profesorului Tit Liviu Blaga a fost frânt brusc, de un „rău misterios”, o boală necruțătoare, al cărui leac nu fusese încă descoperit (conform cercetătorului Zenovie Cărlugea, primele semne ale instaurării acestei boli s-au făcut simțite începând cu anul 1913)¹⁵. Astfel, școala românească din Brașov a fost văduvită de unul dintre cei mai devotați și competenți profesori, catedrele de matematică și fizică ocupate de acesta fiind încredințate unor suplinitori din Sibiu¹⁶.

Deși a fost înhumat la Orăștie, la dorința expresă a soției, departe de orașul și școala pe care le-a slujit cu devotament, revista „Foaia Poporului” îi consola, la 24 mai 1914, pe cei care l-au cunoscut cu gândul că munca și spiritul său vor dăinui peste timp și vor veghea asupra viitoarelor generații de elevi brașoveni: „[...] Prin moartea lui de martir al școlii s-a curmat viața unui adevărat apostol, a cărui glas n-a sunat în pustie. El a murit, dar spiritul său armonios trăiește; trăiește în tot ce a turnat în slove de tipar mintea sa vecinic înfrigurată pentru problemele școlare și culturale, trăiește în amintirea pioasă a celor care au avut prilejul să-l asculte și să călătorească sub conducerea lui dibace prin grădina fermecată a științelor exacte; trăiește între zidurile mohorâte ale gimnaziului din Brașov, la a cărui aureolă azi departe strălucitoare a contribuit desigur și T[it] L[iviu] Blaga cu un mănunchi de raze intensive”¹⁷.

Dincolo de datele biografice oferite de Lucian Blaga în paginile volumului său autobiografic, *Hronicul și cântecul vârstelor*, sursele documentare primare referitoare la viața și activitatea profesorului Tit Liviu Blaga sunt lacunare, iar cele secundare, de regulă, reiau datele deja cunoscute, îmbrăcându-le într-o altă formă.

Recent, am avut plăcuta surpriză de a descoperi în colecțiile Casei Memoriale „Lucian Blaga” Lancrăm, neinventariate, o serie de mărturii memorialistice referitoare la activitatea profesorului Tit Liviu Blaga,

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Zenovie Cărlugea, *Lucian Blaga-dicționar esențial. Oameni din viața lui*, volum I, Editura Tipo Moldova, Iași, 2017, p. 82.

¹⁶ Cristina Tănase, Ionuț Tănase, *Școala în timpul Primului Război Mondial*, p. 178.

¹⁷ *** , *Profesorul Tit Liviu Blaga*, p. 2.

documente asupra cărora ne-am dori să stăruim în încheierea prezentării noastre. Din păcate, nu cunoaștem contextul în care aceste documente au fost elaborate; cunoaștem doar faptul că acestea au fost scrise în anul 1960, ceea ce ne conduce cu gândul că au fost prilejuite de desfășurarea unei reuniuni a claselor care au avut ocazia să studieze alături de profesorul Tit Liviu Blaga. Elevii de altădată, deveniți specialiști în domeniul lor de activitate, nume sonore, precum filosoful D.D. Roșca (1895–1980), membru titular al Academiei Române, botanistul Emil Pop (1897–1974), membru titular al Academiei Române, medicul Valeriu Bologa (1892–1971), profesor al universității clujene sau fizicianul Victor Marian (1896–1971), de asemenea profesor al universității clujene, și-au omagiat, prin gândurile așternute pe hârtie, profesorul de altădată, subliniind contribuțiile acestuia în domeniul fizicii, contribuțiile în presa de popularizare, suferința prin care acesta a trecut spre finalul vieții, precum și modul în care acesta a înțeles să-și exercite profesia. Astfel, academicianul D.D. Roșca a subliniat prin mărturia sa valoarea și prețuirea de care s-a bucurat profesorul Tit Liviu Blaga printre elevii săi, fiind considerat de acesta cel mai bun profesor al școlii brașovene, un profesor care s-a străduit să-și învețe mai tinerii ucenici să gândească științific: „[...] Blaga a fost nu numai un profesor de la care se putea învăța carte multă, ci fiind un spirit cu mari exigențe de precizie și claritate, față de propria-i gândire, el a știut să trezească și-n mintea elevilor săi astfel de exigențe. Astfel încât, de la el am învățat fizică înaltă, e adevărat, am învățat însă ceva și mai de preț decât fizica înaltă: am învățat să gândim științific”¹⁸. Aceleași simțăminte transmit și rândurile elaborate de medicul și universitarul Valeriu Bologa, care a apreciat atât valoarea fostului său dascăl (considerat „[...] cel mai eminent dascăl al școlilor noastre românești înainte de unire”)¹⁹, cât și munca sa de a oferi îndrumări și manuale în limba română elevilor pasionați de fizică și matematică²⁰. Asupra manualelor publicate de profesorul Tit Liviu Blaga s-a pronunțat și academicianul Emil Pop care, într-un document intitulat „Amintire despre Tit Liviu Blaga”, a amintit impactul acestora (mai ales că acestea au fost elaborate „[...] dintr-o adâncă și puternică vocație, nu dintr-o simplă necesitate”)²¹, precum și conținutul, acuratețea și ținuta cursurilor de fizică și matematică susținute de profesorul său în fața elevilor săi, inclusiv în perioada de suferință, care prevestea tristul său sfârșit: „[...] ne captivau lecțiile lui T[it] L[iviu] Blaga. Vorbea select, frumos și academic, cu intonație

¹⁸ Arhiva Casei Memoriale „Lucian Blaga” Lancrăm, *Documente neinventariate*, D. D. Roșca, *fără titlu*, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, Valeriu Bologa, *Informație despre decedatul profesor T. L. Blaga*, f. 1.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, Emil Pop, *Amintiri despre Tit Liviu Blaga*, f. 1.

și gesturi sugestive. Lecția lui era o conferință susținută, în care răzbătea cald și totuși sobru, entuziasmul dascălului. Profesoratul lui Blaga a fost un apostolat, cuvânt pe care îl subliniez și îl repet în toată greutatea lui. Ultimele lui lecții le-a ținut bolnav, în drumul său spre prematurul deznodământ. Boala îl slăbise în general și îi afectase laringele. Se ținea în picioare, răzimat de paravanul sobei și vorbea în cele din urmă aproape în șoaptă. Se făcea, însă, o liniște sărbătorească, în care nu se auzea decât vocea stinsă a dascălului și alunecarea creioanelor pe foile caietului. Cu toții eram mișcați de măreția unui sentiment al datoriei, care a luptat astfel eroic cu o boală incurabilă, până în pragul morții”²².

La rândul său, fizicianul și universitarul Victor Marian a evocat atât impactul și utilitatea practică a manualului de fizică publicat de profesorul Tit Liviu Blaga asupra elevilor din Transilvania, dar și asupra studenților din Regatul României, cât și contribuțiile acestuia la diseminarea științei în rândul populației: „[...] Înlocuirea vechiului manual de fizică de liceu, tradus din limba maghiară și depășit, a însemnat un progres însemnat în învățământul fizicii în Ardeal [...] Scris în mod atrăgător și tratând materialul dintr-un punct de vedere modern, manualul a fost folosit nu numai de elevii de liceu din Ardeal, ci și de studenții facultăților de științe din România. Contribuția lui T[it] L[iviu] Blaga la redactarea capitolelor de căldură, magnetism și optică se relevă prin claritatea stilului și prin nivelul înalt științific, precum și prin numeroasele probleme și exerciții, ajutor neprețuit pentru elevi. În afară de aceasta, citeam cu multă plăcere mulțimea de articole de popularizare scrise de T[it] L[iviu] Blaga în diverse ziare și reviste, care tratau pe înțelesul tuturor cele mai noi probleme ale fizicii. Activitatea de profesor și cea de autor de cărți didactice și articole de popularizare a lui T[it] L[iviu] Blaga a fost cât se poate de rodnică și a contribuit, în mare măsură, la ridicarea nivelului cultural și la răspândirea științei în masele largi ale poporului român”²³. Dincolo de simpla evocare a personalității profesorului Tit Liviu Blaga, mărturiile celor patru oameni de știință dovedesc faptul că aceștia și-au prețuit și respectat dascălul de școală brașoveană, sentimente care au rezistat și nu s-au estompat odată cu trecerea timpului.

Adunate laolaltă, puținele surse documentare avute la îndemână, ne-au permis să trasăm principalele coordonate ale vieții și activității profesorului Tit Liviu Blaga, o personalitate a epocii sale care, dacă ar fi ajuns la vârsta deplinei maturități intelectuale, ar fi putut sta pe același pedestal cu mai tânărul său frate, poetul și filosoful Lucian Blaga. Cu siguranță, spiritul său încă veghează asupra elevilor șaguniști, îi îndrumă și le călăuzește pașii spre cercetarea

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, Victor Marian, *Declarație*, f. 1.

științelor exacte, amintind de faptul că odinioară, din spatele vechilor bănci și catedre, s-a ridicat un dascăl, un pedagog și un specialist desăvârșit, un model de viață închinată școlii românești transilvănene, o lumânare care s-a mistuit pentru a lumina calea elevilor săi.

Bibliografie

Surse inedite

Arhiva Casei Memoriale „Lucian Blaga” Lancrăm, Documente neinventariate:

Manuscris Emil Pop, *Amintiri despre Tit Liviu Blaga*.

Manuscris Victor Marian, *Declarație*.

Manuscris D. D. Roșca, *fără titlu*.

Manuscris Valeriu Bologa, *Informație despre decedatul profesor T. L. Blaga*.

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Blaga, Lucian, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Editura Tineretul, București, 1965.

Cârlugea, Zenovie, *Lucian Blaga-dicționar esențial. Oameni din viața lui*, I, Editura Tipo Moldova, Iași, 2017.

Dumbrăvescu, Nicolae; Mărginean, Mădălina, *Din ziarul profesorului Aurel Ciortea*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018.

Fabian, Ioan, *Biografia lui Teodor Neș racordată la realitățile istorice și culturale de la început de secol XX*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, XXXVI, 2014.

Ghibu, Onisifor, *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

Groza, Rodica; Groza, Mihai-Octavian; Damian, Elena, *Dicționar: 100 de personalități sebeșene*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018.

Groza, Mihai-Octavian; Morariu, Iuliu-Marius; Nisipeanu, Gabriela-Margareta; Fechete, Claudiu, *Sebeșul și Marea Unire: memorii, acte și documente*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018.

Groza, Mihai-Octavian, *Delegații Sebeșului la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918: reconstituiri biografice*, în Marius Câmpeanu (coord.), „Centenarul Unirii 1918–2018. Maramureșul înainte și după Marea Unire a românilor”, Editura Eurotip, Baia Mare, 2019.

Groza, Mihai-Octavian; Morariu, Iuliu-Marius, *Contribuții privind participarea familiei Blaga la Primul Război Mondial și implicarea în realizarea Marii Uniri*, în „Pașii Profetului”, XXXIX, 2019.

Nistor, Eugeniu, *Lucian Blaga-obârșiile și „anii de ucenicie”*, în „Caietele Blaga”, XXXIX, 2019.

Nistor, Eugeniu, *Lucian Blaga-biografie și destin*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2019.

Popa, Mircea, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018.

***, *Profesorul Tit Liviu Blaga*, în „Foaia Poporului”, XXIV, 1916, nr. 34.

Roske, Octavian (coordonator), *Mecanisme represive în România (1945–1989). Dicționar biografic H-L*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004.

Tănase, Cristina; Tănase, Ionuț, *Școala în timpul Primului Război Mondial. Studiu de caz: școalele centrale greco-orientale române din Brașov*, în „Țara Bârsei”, VIII, 2009.